

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

S | O M

Vår referanse
2015/2828

Deres referanse

Vår saksbehandler
Lene Stivi

Dato
07.01.2016

HØRING – FORSLAG TIL ENDRINGER I PSYKISK HELSEVERNLOVEN OM ADGANG TIL RUTINEMESSIGE RANSAKINGER AV PASIENTER MV.

Helse- og omsorgsdepartementet har i brev 9. oktober 2015 med tilhørende høringsnotat kommet med forslag til endringer i psykisk helsevernloven. Endringene gjelder institusjonenes adgang til å gjennomføre kontroller med pasientene for å hindre innføring av rusmidler, farlige gjenstander mv. Slike forhold har ombudsmannen tidligere tatt opp og uttalt seg om, og ombudsmannen har funnet grunn til å komme med enkelte merknader til høringsnotatet.

Innledningsvis vil det bli redegjort for relevante erfaringer fra ombudsmannens besøk til regional sikkerhetsavdeling ved St. Olavs hospital, avdeling Brøset og Diakonhjemmet sykehus, voksenpsykiatrisk avdeling Vinderen. Deretter vil det bli gitt enkelte merknader til høringsnotatet. Det presiseres for ordens skyld at merknadene ikke representerer noen helhetlig vurdering av de foreslåtte lovendringene.

1. Uhjemlede sikkerhetstiltak ved St. Olavs hospital, avdeling Brøset

Gjennom et besøk til St. Olavs hospital, Divisjon psykisk helsevern, avdeling Brøset i april 2010 ble ombudsmannen kjent med at avdelingen mente å ha behov for sikkerhetstiltak ut over det de alminnelige reglene i psykisk helsevernloven den gang ga adgang til. Dette hadde sykehuset tatt opp med ansvarlige myndigheter på området. I påvente av eventuelle regelendringer hadde avdelingen etablert interne regler og rutiner for rutinemessige undersøkelser av pasientrom, eiendeler og post m.v. Sykehuset ble i etterkant av besøket bedt om å redegjøre for sin praksis på området, og det ble blant annet vist til at det var uklart hvilket rettslig grunnlag disse rutinene hadde. Etter at sykehuset hadde gitt sin redegjørelse, uttalte ombudsmannen følgende i et avsluttende brev til sykehuset 24. mars 2011:

«Jeg har forståelse for institusjonens behov for rutinemessig gjennomgang av pasientenes rom, eiendeler og post m.v. som følge av sikkerhetsnivået og organiseringen av institusjonen. Bestemmelsene i psykisk helsevernloven er

ikke nødvendigvis særlig godt egnet for å dekke de særlige behov som finnes ved en sikkerhetsavdeling. Jeg kan likevel ikke se at noen av de anførte hjemmelsgrunnlagene gir en klar nok hjemmel for de inngrep som husordensreglene legger opp til, jf. legalitetsprinsippet».

Videre het det i brevet herfra:

«En rutinemessig gjennomgang av pasientenes rom, eiendeler og post m.v., slik avdeling Brøset legger opp til, forutsetter etter dette en endring av psykisk helsevernloven. Etter det jeg forstår har Helsedirektoratet bedt Helse- og omsorgsdepartementet vurdere en slik lovendring. Inntil en lovendring eventuelt foreligger, må jeg be avdeling Brøset om å utforme husordensreglenes prosedyrer om gjennomgang av pasientenes rom, eiendeler og post m.v. i tråd med psykisk helsevernloven kapittel 4. Jeg ber om å få tilsendt kopi av de endrede husordensreglene når disse foreligger.»

St. Olavs hospital, avdeling Brøset oversendte kopi av endrede husordensregler i juni 2013. Sykehuset skrev i oversendelsesbrevet at regelverket var revidert i samsvar med psykisk helsevernlovens regler etter endringene i lovens kapittel 4 A som trådte i kraft 1. juli 2012.

2. Uhjemlede sikkerhetstiltak ved Diakonhjemmet sykehus, voksenpsykiatrisk avdeling

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Diakonhjemmet sykehus 24. – 27. februar 2015. Under besøket kom det blant annet frem at de ansatte ved voksenpsykiatrisk avdeling Vinderen rutinemessig gjennomgikk pasientenes eiendeler ved innleggelse. Det ble ikke fattet vedtak ved slike kontroller.

I besøksrapporten 12. august 2015, ble det konkludert slik:

«Etter gjeldende regelverk er det imidlertid ingen adgang til å gjennomføre rutinemessig ransaking av pasienters eiendeler ved innkomst. Pasientens samtykke er heller ikke et selvstendig rettsgrunnlag for ransaking etter psykisk helsevernloven § 4-6.»

3. Generelle kommentarer til endringsforslagene

Ombudsmannen har merket seg de sikkerhets- og behandlingmessige vurderingene som begrunner de foreslåtte lovendringene. Gjennomføringen av psykisk helsevern ligger i kjernen av legalitetsprinsippet område, og inngrep overfor den enkelte må ha en klar lovhjemmel. Det er positivt om regelverket nå blir bedre tilpasset institusjonenes faktiske forhold og behov.

Samtidig er det grunn til å minne om at det psykiske helsevernet behandler og utreder et vidt spekter av mennesker i ulike situasjoner og med ulike lidelser. Et fellestrekk er

imidlertid at det dreier seg om mennesker i en sårbar situasjon, hvorav de færreste representerer noen risiko for at farlige gjenstander mv. tas med inn i en behandlingsinstitusjon. Det er viktig at institusjonene har dette som utgangspunkt når det gjennomføres undersøkelser av pasientens person og eiendeler, og at det tas individuelle hensyn ved behov.

Innføringen av reglene om særskilte sikkerhetstiltak i psykisk helsevernloven kapittel 4 A, om blant annet adgang til rutinemessige ransaker, var ment å gjenspeile de ulike sikkerhetsnivåene som finnes innen det psykiske helsevernet. En forutsetning for behandling ved en regional sikkerhetsavdeling er at det «foreligger aktuell risiko for alvorlig voldelig atferd», jf. psykisk helsevernloven § 4A-2 andre ledd. Andre avdelinger innen det psykiske helsevernet utreder og behandler pasienter hvor en slik risiko ikke er noen forutsetning, selv om det forekommer også her. Ombudsmannen avga høringsuttalelse 22. mars 2012 om forslaget til de nå vedtatte reglene i kapittel 4 A, hvor det blant annet ble vist til funnene som ble gjort ved ombudsmannens besøk til St. Olavs hospital, avdeling Brøset. I den uttalelsen står følgende om dette:

«Det er isolert sett positivt at departementet nå fremlegger forslag til nye lovregler om sikkerhetstiltak i slike avdelinger som det her er tale om. Det antas at de foreslåtte lovendringene vil gi hjemmel for en del, men ikke alle, av de rutinene som har vært praktisert ved Brøset. Jeg forutsetter imidlertid at de tiltakene som det nå etableres lovhjemmel for vil være tilstrekkelige til å dekke de regionale sikkerhetsavdelingenes behov, slik at det ikke lenger vil være fare for at det skal oppstå en ulovlig praksis med uhjemlede sikkerhetstiltak. Det må være en oppgave også for departementet å sørge for at sykehusene på dette området holder seg godt innenfor det som er uttrykkelig lovhjemlet.»

Lovendringene som nå er sendt på høring, vil innebære at adgangen til å føre kontroll med døgnpasienter i psykiatrien generelt, i stor grad vil være den samme som ved de regionale sikkerhetsavdelingene. Som departementet også viser til, var det i høringsrunden i mars 2012 flere høringsinstanser som ga uttrykk for at virkeområdet for de da foreslåtte regelendringene var for snevert, da også andre avdelinger innen det psykiske helsevernet hadde tilsvarende sikkerhetsmessige behov. Særlig ble akuttposter og lokale sikkerhetsavdelinger trukket frem. Departementet vurderte disse innspillene i lovproposisjonen, Prop. 108 L (2011-2012), men institusjonenes behov ble ikke ansett tilstrekkelig til å veie opp for de ulempene en slik utvidelse ville innebære for den enkelte pasient.

På denne bakgrunn vil ombudsmannen påpeke at det på prinsipielt grunnlag er problematisk om forvaltningens manglende innretning av praksis etter gjeldende regelverk, i seg selv anses som et argument for å endre reglene. Det forutsettes at det er helhetlige og selvstendige vurderinger som har ført til at departementet nå foreslår en slik utvidelse av adgangen til å gjennomføre rutinemessige undersøkelser, som ved forrige lovendring ble ansett å være for inngripende for den enkelte pasient.

4. Nærmere om lovteksten i § 4-6

I høringsnotatet heter det at kroppsvisitasjoner med avkledning bare skal forekomme «når det er heilt nødvendig». Videre heter det at «[u]ndersøkinga skal gjennomførast av personar med same kjønn som den som blir undersøkt». Av den foreslåtte lovteksten i § 4-6 første ledd fremgår det imidlertid bare at «[k]ontrollen kan omfatte kroppsvisitasjon av pasienter og undersøkelse av pasientens eiendeler». En lignende ordlyd er inntatt i andre ledd, for undersøkelser ved «begrunnet mistanke». Den nærmere gjennomføringen er ikke regulert, slik det for eksempel er gjort i noen grad i psykisk helsevernloven § 4A-4. Departementet bør vurdere en mer uttrykkelig regulering av gjennomføringen av både rutinemessige kontroller og kontroller ved begrunnet mistanke. Dette gjelder blant annet hvilke typer undersøkelser som skal være tillatt, som eventuelt avkledning ved kroppsvisitasjon på visse vilkår, og at kroppsvisitasjoner skal gjøres av personer med samme kjønn som pasienten.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.